

לא במוזיאון ולא בפרס ישראל

אהרן צ'חנובר 30.12.2021 20:00

יד עלומה הפגישה השבוע שני אירועים בלתי תלויים לחלוטין, אך מתברר שהם קשורים זה בזה בעבותות של ברזל. האחד הוא הורדה של יצירת אמנות של דוד ריב, "ירושלים", מקיר מוזיאון רמת גן לאמנות בהוראת ראש העיר, כרמל שאמה הכהן, בנימוק שהיא מכילה כיתוב פוגעני. השני הוא סירוב היועץ המשפטי לממשלה להגן בבג"ץ על החלטת שרת החינוך, ד"ר יפעת שאשא-ביטון, למנוע את פרס ישראל לשנת תשפ"א לחקר המתמטיקה מפרופ' עודד גולדרייך. כל זאת בנימוק שהחלטתה "איננה נתמכת בתשתית הראייתית הדרושה לשם כך, בהתאם לאמות המידה המחמירות שקבע בית משפט נכבד זה לעניין התחשבות בשיקולים 'חיצוניים'".

שני האירועים הללו מעידים כאלף עדים על כך שיש להפריד הפרדה מוחלטת, למעט במקרים קיצוניים שיש עליהם הסכמה ציבורית רחבה ביותר, בין שיקולים פוליטיים לבין החלטות של הכרה בהישגים מדעיים, או אמנותיים-תרבותיים. החלטות פוליטיות הן מטבע הדברים מדרון חלקלק, בהתאם להשקפת העולם של המחליט, ומכסות מנעד רחב. החל באמירות לא מקובלות בעליל על רוב הציבור, ועד לכאלו שהן מושא לחקירת עומק והבאת ראיות בחיקור דין בידי משטרת מחשבות וכוונות. לכן מן הראוי הוא, שהישגים בתחומים אלה יישפטו בידי מומחים, והם יחליטו מה ראוי ומה אינו ראוי להכרה.

הצורך בהפרדה נובע מהשיקול הפשוט, ולפיו למחליטים העכשוויים יש השקפת עולם וזהות פוליטית ברורה, וגם רצון לשאת חן בעיני בסיס תומכיהם ומצביעיהם. כל אלה לגיטימיים, אך לא במקרים הללו. שרי חינוך אחרים, כמו יוסי שריד, שולמית אלוני, ומן הסתם גם זלמן ארן ובן ציון דינור, היו בוודאי מחליטים אחרת. גם ראש עיר אחר, כמו ישראל זינגר (שהיה ראש העיר רמת גן בשנים 2013–2018, וקודם לכן ניהל את בית הספר התיכון הליברלי "בליך"), היה, אני מניח, מחליט אחרת. ללמדנו, כי הנושאים הנדונים שנויים במחלוקת ציבורית ואין הסכמה עליהם.

שרת החינוך, שבית המשפט העליון הפקיד בידיה את ההכרעה בסיבוב המשפטי הקודם בעניין, מקווה שבג"ץ יכבד את החלטתה משום שלדעתה, "מי שקורא להחרים מוסד אקדמי בישראל אינו ראוי לפרס ישראל על הישגים אקדמיים". הבעיה היא, שלדעת אחרים, ובמידה רבה גם לדעת ממשלות ישראל האחרונות, החתומות על הסכמים עם הקהילה האירופית — שקובעים מפורשות, כי אוניברסיטאות מעבר לקו הירוק לא יזכו לתמיכה מכספי הקהילה האירופית — אוניברסיטת אריאל אינה נמצאת בשטח ישראל.

ברצוני לציין באופן ברור ומפורש, שאין בדברי אלה כדי לקבוע עמדה פוליטית, או לצדד בצד זה או אחר בוויכוחים הנטושים סביב סוגיות אלו: לא בדעת ראש העיר ולא בדעת האמנים המתנגדים להחלטתו וביקשו להסיר את יצירותיהם מקיר המוזיאון. גם לא בדעה של גולדרייך, או בזאת של שר החינוך הקודם, יואב גלנט, והשרה הנוכחית. דעותי הפוליטיות מרכזיות יותר, וטעמי באמנות שונה. כל שאני רוצה לומר הוא, שאל לפוליטיקה השנויה במחלוקת וחוצה את הציבור להתערב בנושאים שעיקרם מצוינות יצירתית, משום הנזק הנגרם לעולם החשיבה והיצירה. על מצוינות ומקוריות יצירתית בכל תחום להישפט רק על פי אמות מידה השופטות מצוינות שכזאת.

אם היה פרס נובל נתון לשיקולים מקומיים בשוודיה, מדינה שרבים בה מאוד האירועים האנטישמיים, היו היהודים — יותר מ-25% מהזוכים, יותר מפי 500 מחלקם באוכלוסיית העולם — מסתפקים מן הסתם בחלק קטן מאות מונים. האומרים כי בניגוד לפרס ישראל פרס נובל אינו מוענק על ידי מדינה, טועים. הפרס נהפך לסמל הלאומי של שוודיה, והוא מנוהל כולו תחת חסות בית המלוכה.

אשר לפרס ישראל, שכבר התפלש בעפר פעמים רבות בהיסטוריה בת כשבעה עשורים שלו, והשנה

הגדיל עשות — יש להעבירו לידי גוף חסר פניות, כמו מוסד נשיאות המדינה, או לגוף מדעי לאומי, כמו האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים. שאם לא כן, ויכוחים אלה, שכבר דירדרו את כבוד הפרס פעמים רבות, יימשכו לעד.

ולבית המשפט העליון ייאמר, כי את ההחלטה לחייב את השרה להעניק את הפרס — כהחלטת הוועדה המקצועית — היה עליו לקבל עוד בסיבוב הקודם, ולא להעבירה (אמנם בדעת רוב, לא פה אחד) להחלטת השרה. ההחלטה הזאת הכניסה אותה בין פטיש המדע לסדן דעותיה, הפוליטיקה וציבור בוחריה.

במערך הפוליטי הישראלי, התערבות־יתר החלטית של בית המשפט הכרחית מן הסתם כאשר ההחלטות חורגות באופן בלתי סביר משדה המדיניות, הכלכלה והביטחון. והראיה, שההחלטה חזרה לפתחו של בית המשפט, כפי שהיה צפוי בעקבות החלטת השרה. שנאמר, החכם אינו נכנס למקומות שהנבון יודע לצאת מהם.

פרופ' צ'חנובר הוא חתן פרס ישראל לחקר הביולוגיה תשס"ג ופרס נובל לכימיה לשנת 2004